

UDK 811.163.42'344(497.5)Kraljevica)

Izvorni znanstveni rad

Rukopis primljen 28. IX. 2014.

Prihvaćen za tisk 19. I. 2015.

DOMAGOJ VIDOVIC

MIVO LONČARIĆ

Institut za hrvatski jezik i jezikoslovje

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

dvidovic@ihjj.hr, mivo.loncaric@gmail.com

FONOLOŠKI OPIS GOVORA KRALJEVICE

U članku se na temelju građe iz upitnika *Hrvatskoga dijalektološkog atlasa* donosi fonološki opis govora Kraljevice.

0. Uvod

Upitnik je Hrvatskoga dijalektološkog atlasa za Kraljevicu u kolovozu 1963. ispunio Milan Moguš. Ispitanici su bili Zdravko Gudac (1916.) i Marija Janković (1910.). Kraljevica se nalazi u Hrvatskome primorju, dvadesetak kilometara jugoistočno od Rijeke, na ulazu u Bakarski zaljev. Grad Kraljevica sastoji se od šest naselja (Bakarac, Kraljevica, Križišće, Mali Dol, Šmrika i Veli Dol) te upravno pripada Primorsko-goranskoj županiji. Područje je Grada Kraljevice po popisu iz 2011. imalo 4618 stanovnika, a naselje Kraljevica 2857. U Kraljevici je 1729. otvoreno jedno od prvih brodogradilišta na Sredozemlju. Nakon Drugoga svjetskog rata u Kraljevicu se doselio velik broj radnika za potrebe rada u brodogradilištu te se broj stanovnika 1948. – 1981. udvostručio, što je poprilično utjecalo i na promjene u mjesnome govoru.

1. Vokali

1.1. Inventar

Vokalski sustav ima pet vokala u dugim i kratkim slogovima:

<i>ī</i>				<i>ū</i>
	<i>ē</i>		<i>ō</i>	
		<i>ā</i>		

<i>i</i>				<i>u</i>
	<i>e</i>		<i>o</i>	
		<i>a</i>		

1.1.1. U funkciji silabema pojavljuju se sonanti *γ* i *ŋ*.

1.1.2. Svaki vokal može biti naglašen ili nenaglašen.

1.2. Realizacija

1.2.1. Ispred istosložnoga *n* vokali prelaze u nazalne alofone – [*kterə̯n*] D mn., [*rukij̩n*] I jd., [*nogū̩n*] I jd., [*dū̩nblí*].

1.3. Distribucija

1.3.1. Svaki vokal može stajati na početku, u sredini i na kraju riječi, ispred i iza bilo kojega nevokala. Protetsko je *j* u *jarmulín* ‘kajsija’, a protetsko *s* u *sópet* ‘opet’.

1.3.2. Dugi vokali stoje pod dugim naglaskom i u dugom nenaglašenom slogu iza naglaska, duljina je fakultativna – *mûžōn|mûžon* I jd., *imān|iman* 1. jd. prez.

1.3.3. Vokal *a* otpao je na početku riječi u primjeru *Mérika*.

1.3.4. Infinitiv ne završava na *i* – *vidét, spát, plést*.

1.3.5. Zijev je uklonjen:

- umetanjem *j* – *fijôlica*
- umetanjem *v* – *pávun, pávuk*.

1.3.5.1. Zijev nije uklonjen u *kaiš, náuče* 3. jd. prez. ‘mjauče’.

1.3.6. Slogotvorni se sonant *γ* pojavljuje između dva nevokala ili na početku riječi pred nevokalom (*p̩st, škrb̩et, j̩za*), a *ŋ* je zabilježeno samo u naglašenom slogu (*ž̩vaní*).

1.4. Primjeri

Dugi silabemi (naglašeni i nenaglašeni)

<i>ī</i>	<i>brîg, zazidîvajū zazidîvaju</i> 3. mn. prez., <i>pântîn, pâmetîn</i> 1. jd. prez.
<i>ē</i>	<i>têlo, šëta</i> 3. jd. prez., <i>vidêl</i> pridj. rad. m. jd.
<i>ā</i>	<i>žejân, râsal</i> pridj. rad. m. jd., <i>mògâl</i> pridj. rad. m. jd.
<i>ō</i>	<i>rôda, jôče</i> 3. jd. prez., <i>znâmô</i> 1. mn. prez.
<i>ū</i>	<i>ûxo, ûsnica, lêžû</i> 3. mn. prez. ‘legnu’
<i>ř</i>	<i>ž̩vaní, gřm, křv</i> (uz <i>křv</i>), <i>břk</i> (uz <i>břk</i>)

Kratki silabemi (naglašeni i nenaglašeni)

<i>i</i>	<i>tiime, videt, mixūr, kiseli</i> pridj. odr.
<i>e</i>	<i>obèd, jistè</i> 2. mn. prez., <i>vidite</i> 2. mn. prez., <i>slezenà</i>
<i>a</i>	<i>màt ‘mati’, pijückat, làčan ‘gladan’, kànat ‘pjesma’</i>
<i>o</i>	<i>ròkvica, osavnâjst, mèsto, pijemò</i> 1. mn. prez.
<i>u</i>	<i>umrl pridj. rad. m. jd., žułi N mn., ubojica, žuxki, štucā štuca</i>
<i>ŕ</i>	<i>pŕst, vŕx, nagŕtemo</i> 1. mn. prez., <i>tŕsi N mn.</i>

1.5. Podrijetlo

Vokali *ī ī ē e ā a ō o ū u* potječu od odgovarajućih vokala ishodišnog sustava. Kratki su vokali nastali i kraćenjem dugih.

Posebnosti:

<i>ī</i>	<	<i>ě – plîs, brîg, snîgu</i> D jd.
<i>i</i>	<	<i>ě – čovîk, slîme, ovdî, prolîte, divôjka</i>
	<	<i>ě u prednaglasnome položaju dite, mlikò</i>
<i>ē</i>	<	<i>ē – pêt, dvajsêti</i>
	<	<i>ě – stêna, sêno</i>
<i>e</i>	<	<i>ę – préja ‘pređa’, sême</i>
	<	<i>ě – obèd, gusénica, dèla</i> 3. jd. prez., <i>mèra, mèsto, želézo, imèt ‘imati’</i>
	<	<i>ā iza r u vrebâc</i>
	<	<i>u govoreli</i> pridj. rad. m. mn.
<i>ā</i>	<	<i>ō – dân, sân sân</i>
	<	<i>a u jänčít</i>
<i>a</i>	<	<i>ə – màgra, dâska, málinar, pâsa</i> G jd., <i>lâkat; u prijedlogu/ prefiks u</i> Vâ(-) u dijelu primjera – <i>Vazân Vazân, vâlé ‘od-mah’, vâvîk vâvik</i>
	<	<i>ě u nazl� ‘gnijezdo’</i>
<i>o</i>	<	<i>ə u sozùt ‘izuti’</i>

	<	<i>u pòpēl pòpel</i> ‘pepeo’
<i>ū</i>	<	<i>l̄ – vûk, sûnce, žûč</i>
	<	<i>q̄ – mûžu</i> V jd., <i>pût, zûb</i>
<i>u</i>	<	<i>q – bûde</i> 3. jd. prez., <i>subôta, u -nu-</i> kod glagola II. vrste – <i>šapnût</i>
	<	<i>l – jâbukûn</i> I jd., <i>suzâ, bûxe</i> N mn.
	<	<i>o u ubèd</i> (uz <i>obèd</i>), <i>tuliko, kuliko</i>
	<	<i>və, u većem broju primjera – udovâc, uštipnûl, utôpi se</i> 3. jd. prez., <i>utôrak, uvenûlo</i>

2. Nevokali

2.1. Inventar

Sonanti			
<i>v</i>			<i>m</i>
	<i>l</i>	<i>r</i>	<i>n</i>
<i>j</i>	<i>l̄</i>		<i>ń</i>

Šumnici			
<i>p</i>	<i>b</i>	<i>f</i>	
<i>t</i>	<i>d</i>		
<i>c</i>		<i>s</i>	<i>z</i>
<i>č</i>	(<i>d̄</i>)		
<i>k</i>	<i>g</i>	<i>š</i>	<i>ž</i>
		<i>x</i>	

2.1.1. Periferan je fonem *đ*, zvučni parnjak fonema *t̄*, potvrden samo u *ròdâk||rodâk, zazidîvajû||zazidîvaju* 3. mn. prez.

2.2. Realizacija

2.2.1. Svako istosložno *n* uvjetuje nazalizaciju vokala uz oslabljen izgovor nevokala *n* (v. 1.2.1.).

2.3. Distribucija

2.3.1. Svi se nevokali mogu nalaziti u početnom, središnjem i dočetnom položaju.

2.3.2. Dočetno *m* zamijenjeno je s *n* u gramatičkim morfemima, npr. u 1. jd. prez., u I jd. i D mn. svih rodova sklonjivih riječi i u leksičkim morfemima

nepromjenjivih riječi (*sédan*, *ósan*), te u *Vazān*||*Vazān*. U sredini riječi *m* je zamijenjeno s *n* u *pāntīn* 1. jd. prez.

2.3.3. Dočetno se *l* čuva u svim pozicijama – *postōl*||*postōl*, *imēl*||*imēl*. Čuva se i na kraju sloga u sredini riječi – *kolcā G* jd.

U inicijalnom skupu iza velara – zamijenjeno je s *l*, *gl-* > *gl̄-* – *glēdāj* 2. mn. imp., *kl-* > *kł-* – *kłečāla* pridj. rad. ž. jd.

2.3.4. Likvida *l̄* depalatalizirana je u *slīva*.

2.3.5. Nazal *ń* depalataliziran je u skupu ispred šumnika u *jānčit̄*.

2.3.6. Polazni slijed *v*(-) u većem je broju primjera dao *u* – *udovāc*, *uštipnūl*, *utōpi* se 3. jd. prez., *utōrak*, *uvenūlo*; rijede je dao *va* – *Vazān*||*Vazān*, *vālē* ‘odmah’, *vāvīk*||*vāvik* ili *v* – *vnūki* N mn. ‘unuci’, a u dijelu primjera je otpao – *čēra* ‘jučer’, *šēnac* ‘us’, *sāki* ‘svaki’, *zēt*||*zēt* inf., *zāmēš*||*zāmēš* prez.

2.3.7. Spirant *x* čuva se u svim pozicijama – *uxitil* pridj. rad. m. jd., *orix*, *kostāx* L mn. Otpao je u oblicima glagola ‘htjeti’ – *otēt*, *otēli*.

2.3.8. Zamjenjivanje i ispadanje u skupovima

Afrikata se katkad zamjenjuje okluzivom ispred drugoga šumnika, npr. *č* > *š* – *jašnik* ‘ječam’, *c* > *s* – *ostā*; u skupu dvaju okluziva prvi se zamjenjuje okluzivom manje napetosti: *d* > *l* – *pōlne*; u skupu *pč-* okluziv *p* otpada, a *č* se frikativizira – *šēla*.

2.3.8.1. Zamjenjivanje u skupovima

<i>čm</i> > <i>šm</i>	<i>jàšmik</i> ‘ječam’
<i>čn</i> > <i>čm</i>	<i>pōčmemo</i> 1. mn. prez.
<i>črvl-</i> > <i>črl̄</i>	<i>čr̄lenā</i>
<i>gl-</i> > <i>gl̄-</i>	<i>glēdāj</i> 2. mn. imp.
<i>kl-</i> > <i>kł-</i>	<i>kłečāla</i> pridj. rad. ž. jd.
<i>ml-</i> > <i>ml̄-</i>	<i>młaka</i>
<i>mn</i> > <i>vn</i>	<i>osavnājst</i> , <i>guvnō</i>
<i>mń</i> > <i>ml̄</i>	<i>dīmlak</i>
<i>mt</i> > <i>nt</i>	<i>pāntīn</i>
<i>skr-</i> > <i>škr-</i>	<i>škrbēt se</i>
<i>žl-</i> > <i>žl̄-</i>	<i>žl̄ib</i>

2.3.8.2. Ispadanje u skupovima

<i>ds > s</i>	<i>osičena</i> pridj. trp. ž. jd.
<i>dš > š</i>	<i>pošit</i>
<i>kv- > k-</i>	<i>koc̄ka</i>
<i>pč- > č- > š-</i>	<i>šele</i> N mn.
<i>pst > st</i>	<i>dūst</i> <i>dūst, zēs</i> <i>zēst</i>
<i>pš- > š-</i>	<i>šenica</i>
<i>pt- > t-</i>	<i>tica</i>
<i>sv- > s-</i>	<i>suklā</i>
<i>svr- > sr-</i>	<i>srbi</i> <i>srbi</i>
<i>tk > k</i>	<i>ròkvica</i>
<i>tpl > pl</i>	<i>poplát</i>
<i>tvrt > trt</i>	<i>četrtak</i>
<i>-žj > -ž</i>	<i>daz̄</i>
<i>žl- > l-</i>	<i>linda</i> (uz <i>žlinda</i>) ‘streha’

2.3.9. U primjeru *lebrò* (*r > l*) došlo je do razjednačivanja na daljinu.

2.3.10. Šumnici su se premetnuli u *zikva* (nakon promjene *pk > vk*), a premetanje se dogodilo i u *zajikl*||*zajik* (<*jazik*).

2.3.11. Sačuvan je suglasnički skup *čr* u *črv*, *čr̄na*, *črl̄enkast*, *črišān*||*črišan* G mn.

2.3.12. U *žerat* nije umetnuto *d*.

2.3.13. Ispred *c* sonant *v* zamijenio se šumnikom *f – ofcā*||*ofca, udofcā*.

2.4. Podrijetlo

Nevokali *v j l ī r m n ñ p b t d c s ī č z š ž k g x* potječu od odgovarajućih nevokala u ishodišnom sustavu.

Posebnosti:

<i>v</i>	<	<i>m u osavnājst, guvnō</i>
	<	<i>ø u zijevu pāvun, pāvuk</i>

	<	u <i>vnički</i> N mn. ‘unuci’
j	<	<i>d</i> – <i>měja</i> , <i>Majār</i> , <i>tūje</i> , <i>tvřjil</i> <i>tvřjī</i> , <i>žejnà</i> (uz <i>žednà</i>)
	<	u <i>trějset</i> ‘trideset’
	<	ø u <i>protezi jarmulín</i> ‘marelica’
	<	ø u <i>zijevu fijolica</i>
l	<	<i>d</i> u <i>pôlne</i>
	<	<i>r</i> u <i>lebâr</i> <i>lebâr</i> G mn.
	<	<i>l</i> u <i>úlika</i> ‘maslina’
l̄	<	<i>l</i> u početnim skupovima <i>gl-</i> , <i>kl-</i> , <i>ml-</i> , <i>žl-</i> – <i>glîsta</i> , <i>klečité</i> 2. mn. prez., <i>mlâka</i> , <i>žlib</i> (uz <i>žlibac</i>)
r	<	ž rotacizmom u oblicima glagola moći – <i>môrēn</i> 1. jd. prez., <i>ne môrē</i> <i>ne môre</i> 3. jd. prez., <i>môrū</i> 3. mn. prez.
n	<	<i>m</i> u gramatičkim morfemima promjenjivih riječi (<i>vidîn</i> 1. jd. prez.) i u leksičkim morfemima nepromjenjivih riječi (<i>sédan</i> , <i>ósan</i>) te u <i>Vazân</i> <i>Vazâñ</i> (usp. 2.3.2.)
	<	ń u <i>jâncít</i> (usp. 2.3.5.)
	<	ø u <i>dumbokâ</i> neodr. N jd. ž.
s	<	<i>c</i> u <i>ostâ</i> G jd.
č	<	analogijom umjesto <i>k</i> u glagola 1. vrste 4. razreda u 3. mn. prez. – <i>sičû</i> , <i>pečû</i> (uz <i>peku</i>), <i>vucû</i> <i>vucû</i> (uz <i>vukû</i> <i>vukû</i>)
š	<	č u <i>jašnik</i> ‘ječam’, <i>šela</i> ‘pčela’, <i>niš</i> (ali <i>nèč</i> ‘nešto’)
	<	asimilacijom na mjestu s u <i>šûša</i> , <i>osušít</i> , <i>šešnâjst</i>
ž	<	asimilacijom od <i>z</i> u <i>šeždesët</i> <i>šeždesët</i>
	<	u <i>žép</i>
k	<	izostankom rezultata druge palatalizacije – <i>kûki</i> N mn., <i>divôjki</i> D jd., <i>potôki</i> L mn., <i>vûki</i> G mn., <i>svidoki</i> N mn.
g	<	<i>k</i> u <i>štûmîg</i>
	<	izostankom rezultata druge palatalizacije – <i>snîgi</i> N mn., <i>vrâgi</i> L mn.
f	<	<i>xv</i> u <i>falâ</i> (uz <i>xvalâ</i>)

	<	<i>pəv u ūfat se</i>
	<	<i>v ispred c – ofcā ōfca, udofcā</i>
	<	<i>u riječima stranoga podrijetla – fundamēnt fundamēnat, famiľa</i>
<i>x</i>	<	<i>izostankom rezultata druge palatalizacije – mātexi D jd., mīx mīxi G mn., orixi N jd.</i>
<i>t̄</i>	<	<i>təj – brāti D jd., lišten I jd.</i>
	<	<i>jt – pōt pōt̄</i>
	<	<i>u sri�an, sri�na</i>
(d)	<	<i>dəj u rōdak rodāk</i>
	<	<i>u zazid�vajū zazid�vaju</i>

3. Prozodija

3.1. Inventar

3.1.1. Prozodijski sustav čine tri naglaska: $\sim \sim ^\prime$ te nenaglašena dužina (u zanaglasnoj poziciji) i kračina.

3.1.2. Svi silabemi mogu biti naglašeni i nenaglašeni.

3.1.3. Dugi naglašeni silabemi mogu imati silazni i uzlazni ton.

3.2. Realizacija

3.2.1. Zanaglasne se dužine fakultativno pokraćuju, većinom postoje dubletni likovi s dužinom i kračinom u zanaglasnom položaju – *mûžōn||mûžon* I jd., *imān||iman*.

3.3. Distribucija

3.3.1. U jednosložnim riječima te u dočetnom slogu višesložnih riječi mogu se ostvariti sva tri naglaska.

3.3.2. Opreka po kvantiteti postoji u naglašenom slogu, a u nenaglašenom samo u zanaglasnoj poziciji, gdje fakultativno dolazi do njezina ukidanja.

3.3.3. Kratki je naglasak produljen u jedinom/zadnjem slogu zatvorenom sonantom, iznimno i opstruentom – *grōm, kōń, dīm||dīm, ogāń||ogāń, sān||sān, cārl||cār, postōl||postōl* N jd.; *krūx, tāst* (ali *obráz, otáč, koláč, ubédl||obéd, žép* itd.); postoje i dublete – *zajik||zajik*.

3.3.4. Naglasak se sa zadnjeg sloga u nekim primjerima pomaknuo za jedan slog prema početku riječi – *dáska, mètla, màgla; stêna, va grâdu*. Pritom je katkad došlo do duženja sekundarno naglašenog sloga – *va mõzgu* L jd., *magärčíť*, *dulína*.

3.3.5. U zadnjem/jedinom dugom slogu ukinuta je opreka po kretanju tona – *ženskár||ženskár, nôž||nôž, rukê||rukê, ženê||ženê* G jd., *nogûn||nogûn, océn||océn* I jd., *raméñ||raméñ, ofcân||ofcân, prascón||prascón* D mn., *trést||trést, srbi||sýbî* 3. jd. prez.; *mučâl||mučâl* pridj. rad. m. jd.

3.4. Podrijetlo

Prozodijske se osobine izvode iz starohrvatskoga tronaglasnog sustava.

~	<	" u zadnjem/jedinom slogu zatvorenom sonantom, rijetko opstruentom – <i>grôm, kôní, dîm dîm, ogãní ogâni, sãñ sân, cãr cár, postôl postôl</i> N jd.; <i>krúx, tást</i>
	<	" u nezadnjem slogu u <i>plújē plúje</i> prez., <i>zîmle zîmle</i> prez.
	<	~ usp. 3.3.5.
~	<	pri pomicanju naglaska na polazno kratku penultimu – <i>magärčíť, dulína, jârčíť, jâncít</i>
'	<	" – <i>glédâj, vnûki, čovik, prolité, ofca</i>
	<	pri pomicanju naglaska iz dočetnoga sloga na prednaglasni kratki – <i>dáska, màgla, stáklo</i>
~	<	– u prednaglasnome položaju – <i>prascón, razgovarát, ruká, glavá</i>
	<	– u zanaglasnome položaju u rijetkim primjerima – <i>dëset, kòkoš</i> (češće uz supostojanje dubleta – <i>imâñ iman, pámët pámet, mûžõn mûžon</i>)
–	<	~ u zanaglasnom položaju ispred dočetnoga <i>l</i> u pridj. rad. – <i>viděl, mógäl</i>

Zaključak

Govor Kraljevice pripada primorskomu poddijalektu sjevernočakavskoga dijalekta koji između ostaloga odlikuje ikavsko-ekavski odraz jata.

Vokalski sustav ima pet vokala u dugim i kratkim slogovima koji potječu od odgovarajućih vokala ishodišnog sustava. Kratki su vokali nastali i kraćenjem dugih. U funkciji silabema pojavljuju se sonanti *ȝ* i *ȝ̄*. Zijev se uglavnom uklanja, a kad se uklanja, to se čini stezanjem te umetanjem *j* ili *v*. Infinitiv

ne završava na *i*. Pri realizaciji vokali ispred istosložnoga *n* prelaze u nazalne alofone.

Suglasnički sustav ima 23 fonema, a fonem je *d*, zvučni parnjak fonema *t*, periferan. Distribucijske su značajke: dočetno *m* zamjenjuje se s *n* u gramatičkim morfemima, dočetno se *l* čuva u svim pozicijama, *l* se čuva u sredini riječi i na kraju sloga, a u inicijalnom skupu iza velara *l* je zamjenjeno s *l̄* (*gl-* > *għl-*). Afrikata se katkad zamjenjuje okluzivom ispred drugoga šumnika. U skupu dvaju okluziva prvi se zamjenjuje okluzivom manje napetosti, a u skupu *pč-* okluziv *p* otpada. Polazni slijed *və(-)* u većem je broju primjera dao *u*, a katkad otpada. Spirant *x* čuva se u svim pozicijama. Otpao je samo u oblicima glagola *htjeti*. Često je zamjenjivanje suglasnika u suglasničkim skupovima, a često je i otpadanje suglasnika u suglasničkim skupovima.

Prozodijski sustav čine tri naglaska: ^ ~ ' te nenaglašena dužina (u zanaglasnoj poziciji) i kračina. Zanaglasne se dužine fakultativno pokraćuju te većinom postoje dubletni likovi s dužinom i kračinom u zanaglasnom položaju. Kratki je naglasak produljen u jedinom/zadnjem slogu zatvorenom sonantom, iznimno i opstremont. Naglasak se sa zadnjeg sloga u nekim primjerima pomaknuo za jedan slog prema početku riječi. U zadnjem ili jedinom dugom slogu ukinuta je opreka po kretanju tona.

Građa i literatura

MOGUŠ, MILAN 1963. Upitnik za HJA – Kraljevica (u rukopisu)

***1981. *Fonočki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih Opštесlovenskim lingvističkim atlasom*. Posebna izdanja ANU BiH, LV/9. Sarajevo.

The phonological description of the Kraljevica speech

Summary

On the basis of the data for the Croatian Dialectologic Atlas the authors present the phonological description of the Kraljevica speech, which belongs to the subdialect of the Northern Čakavian dialect.

Ključne riječi: fonologija, Kraljevica, Hrvatski jezični atlas, ikavsko-ekavski dijalekt, čakavsko narječje

Key words: phonology, Kraljevica, Croatian Linguistic Atlas, Ikavian-Ekavian dialect, Čakavian dialect group